

Árais Máithreacha agus Naíonán

Stair na Sraithe Sóisearaí
Aonad 1

SLEAMHNÁN 1

Árais Máithreacha agus Naíonán

Stair na Sraithe Sóisearaí
Aonad 1

Aonad 1: Breac-chuntas

Sleamhnán	Uimhir na Gníomhaíochta	Ainm na Gníomhaíochta	Cur Síos
3	1	Déileáil leis an stair	Tús eolais ar institiúidí stairiúla na hÉireann agus réamhtheagasc na téarmaolaíochta cuí (ionchur an mhúinteora agus obair i mbeirteanna)
4	2	Ár Spás Cróga	Comhaontú Spáis Chróga a cheapadh (obair i mbeirteanna agus obair i ngrúpa beag, plé ranga uile)
6-7	3	Ailtireacht an tsrianta	Sonraí a bhaineann le hinstitiúidí stairiúla na hÉireann (plé ranga uile) Tús eolais ar choincheap ailtireacht an tsrianta (ionchur an mhúinteora)
8-10	4	Ar feadh roinnt mhaith den 20ú haois...	Airteagail ábhartha ó Bhunreacht 1937 (plé ranga uile) Saol na mban agus na bpáistí in Éirinn an 20ú haois (ionchur an mhúinteora, obair i ngrúpa beag agus plé ranga uile)
11	5	Suí agus Smaoinigh	Machnamh (obair aonair)

Nótaí an Mhúinteora

I ngníomhaíochtaí Aonad 1, glacann an scoláire páirt i bhfoghlaim atá nasctha leis na torthaí foghlama a liostaítear thíos:

Ba chóir go mbeadh sé ar chumas an scoláire:

- **Toradh Foghlama 1.1:** ionbhá stairiúil a chothú trí fhéachaint ar dhaoine, ar shaincheisteanna agus ar eachtraí ar thángthas trasna orthu ina staidéar ar an am atá thart i gcomhthéacs na tréimhse sin sa stair
- **Toradh Foghlama 1.2:** machnamh a dhéanamh ar shaincheisteanna móra conspóideacha sa stair ó níos mó ná peirspictíocht amháin agus plé a dhéanamh ar chúisí stairiúla na n-ábhar conspóideach sa domhan nua-aimseartha
- **Toradh Foghlama 1.7:** breithiúnais stairiúla a dhéanamh bunaithe ar fhianaise faoi phearsa, saincheisteanna agus eachtraí san am atá thart, ag léiriú feasachta maidir le tábhacht stairiúil
- **Toradh Foghlama 1.11:** naisc a tharraingt agus comparáidí a dhéanamh idir daoine, saincheisteanna agus eachtraí in áiteanna éagsúla agus i dtréimhsí staire áirithe
- **Toradh Foghlama 2.9:** an t-athrú atá tagtha ar thaithí na mban i sochaí na hÉireann san fhichiú haois a mhíniú

Gníomhaíocht 1: Déileáil leis an stair

Scoileanna saothair

Tuarascáil an Choimisiúin chun iniúchadh a dhéanamh ar mhí-úsáid páistí (2009)

- Do pháistí 'a ndéanadh faillí orthu, ar fágadh ina ndíleachtaí iad nó a tréigeadh', na páistí a rugadh in árais Máithreacha agus Naíonán ina measc.
- Díríthe ar threoir reiligiúnach agus ar oiliúint phraiticiúil (buachaillí – oibrithe feirme, cailíní – cailíní aimsire).
- Bhíodh fiontair bhrabúis, ar nós feirmeacha tráchtála, i gceist go minic ina n-úsáid d'úsaothrú páistí.
- Bhíodh á réachtáil ag oird rialta; nítheadh reachtaíocht dóibh agus dhéanadh an stát cigireacht orthu, le maoiniú poiblí.

Neachtlanna Maigdiléanacha

Tuarascáil an Choiste Idir-Rannaigh chun na fíricí a bhunú maidir le baint an Stáit leis na Neachtlanna Maigdiléanacha (2013)

- Do chailíní/do mhná a bhí ceaptha a bheith 'scaoilte', máithreacha 'neamhphósta' ag teacht ó árais Máithreacha agus Naíonán, iníonacha na máithreacha 'neamhphósta', daoine a bhí ceaptha a bheith mar ualach ar theaghlach nó ar an stát, daoine a ndéanadh mí-úsáid ghnéis orthu, nó a d'fhás aníos i scoileanna saothair.
- Bhíodh á réachtáil ag oird rialta le brabús a dhéanamh, le maoiniú poiblí agus ag brath ar shaothar cailíní/ban gan phá.

Árais Máithreacha agus Naíonán

Tuarascáil an Choimisiúin Imscrúdúcháin ar na hÁrais Máithreacha agus Naíonán (2021)

- Do chailíní/do mhná a d'éirigh torrach lasmuigh den phósadh.
- Choinnítear mná ar feadh tréimhsí éagsúla tar éis don pháiste teacht ar an saol, ag déanamh obair fhisiciúil gan phá, ar nós glantacháin, cócaireachta, ag tabhairt aire do pháistí (nár bh iad a bpáistí féin i gcónaí iad). Aistríodh roinnt ban go díreach chuig/ó na Neachtlanna Maigdiléanacha. Páistí nár fhág lena máithreacha nó nach bhfuair bás sna hárais, blianta níos deireanaí in amanna, rinneadh iad a chur amach ar lóistín (a chur ar altramas), a uchtú (go dleathach/go neamhdhleathach) nó a chur chuig scoileanna saothair.
- Bhíodh á réachtáil ag oird rialta; nítheadh reachtaíocht dóibh agus dhéanadh an stát cigireacht orthu, le maoiniú poiblí.

Nótaí an Mhúinteora (tá beochan sa sleamhnán – bí cinnte go bhfuil tú i modh an láithreora)

Cad atá ar eolas agaibh, má tá, faoi na focail ar an sleamhnán?

Cliceáil chun faisnéis a thaispeáint faoi scoileanna saothair, Neachtlanna Maigdiléanacha agus Árais Máithreacha agus Naíonán

Léigh an t-eolas os ard faoi na trí chineál institiúidí.

Tabhair cineál institiúide amháin (is é sin, scoileanna saothair, Neachtlanna Maigdiléanacha nó Árais Máithreacha agus Naíonán) do gach scoláire.

Glacáigí nóiméad chun an t-eolas faoin institiúid a tugadh daoibh a léamh. Cuardaigí brí na bhfocal deacair.

Roinn an rang ina mbeirteanna le hinstitiúidí difriúla.

Mínigí an institiúid do bhur bpáirtí in bhur bhfocail féin.

Déan éascaíocht ar phlé ranga uile, ag baint úsáid as na ceisteanna spreagtha seo a leanas:

- Cad a thug sibh faoi deara, má thug, faoi gach ceann de na hinstitiúidí?
- Cad atá, má tá, i gcoiteann ag na hinstitiúidí difriúla?
- Cén fáth a raibh na hinstitiúidí seo ann dar libh? Cad a spreag na heaglaisí (oird rialta), an stát (rialtas), agus an tsochaí (daoine) chun glacadh lena leithéid d'institiúidí?

Níorbh í Éire an t-aon tír ar domhan ina raibh na hinstitiúidí seo, agus ní hí an Eaglais Chaitliceach amháin a bhíodh i mbun na n-institiúidí seo. Ach, faoi lár an fichiú haois, bhí níos mó ban agus páistí 'faoi smacht' sna hinstitiúidí seo in Éirinn ná aon áit eile ar domhan. Dúnadh na hinstitiúidí seo in Éirinn i bhfad níos déanaí ná aon áit eile, agus chomh maith leis, níor tugadh aghaidh ar an tionchar a bhí acu agus an toradh a bhí orthu go dtí i bhfad níos déanaí.

Cliceáil chun teidil na bhfiosrúcháin rialtais a thaispeáint ar na 3 chineál institiúide

In 2009, d'fhoilsigh an rialtas tuarascáil ar fhiosrúchán ar mhí-úsáid páistí sna scoileanna saothair – tugtar Tuarascáil Ryan ar an tuarascáil sin go minic, toisc go raibh an Breitheamh Sean Ryan i gceannas ar an bhfiosrúchán. In 2013, foilsíodh an tuarascáil ar bhaint an stáit leis na Neachtlanna Maigdiléanacha – tugtar Tuarascáil McAleese air sin go minic, toisc gurbh é Martin McAleese a bhí i gceannas ar an bhfiosrúchán. In 2021, foilsíodh an tuarascáil deiridh de chuid an Choimisiúin maidir le hÁrais Máithreacha agus Naíonán.

Foinsí

Coláiste Bhostúin. ['Ireland's Magdalen laundries and the nation's architecture of containment.](#) Agallamh le James M. Smith, 51.04 nóiméad.

Justice for Madgalenes Research (JFMR), [Eolas faoi na Neachtlananna Maigdiléanacha](#)

McGregor, C., Devaney, C., Buckley, S.A. 2023. *Language, Terminology and Representation Relating to Ireland's Institutions Historically Known as 'Mother and Baby Homes', 'County Homes' and related Institutions.* Gaillimh: Lárionad Taighde Leanaí agus Teaghlaigh EOECA, Ollscoil na Gaillimhe.

O'Donnell, K., O'Rourke, M. & Smith, J. eagarthóirí 2022. *Redress: Ireland's Institutions and Transitional Justice.* UCD Press: Baile Átha Cliath.

McGarry, P. [Magdalene laundries: a brief history of the institutions.](#) 11 Meitheamh 2011, Irish Times ar líne.

[Report of the Commission of Investigation into the Mother and Baby Homes](#)

[Report of the Inter-Departmental Committee to establish the facts of State involvement with the Magdalen Laundries](#)

[Report of the Commission to inquire into child abuse.](#) Féach go háirithe imleabhair 1 agus 2. RTÉ. 2019. [Ireland's institutions explained.](#) 8.43 nóiméad.

Tobin, M. [Literacy in the Irish Reformatory School.](#) *Irish Probation Journal*, Imleabhar 12, Deireadh Fómhair 2015.

Gníomhaíocht 2: Ár Spás Cróga

Is féidir linn é seo a dhéanamh inár n-áit chróga trí na rudaí seo a leanas...

Nótaí an Mhúinteora (tá beochan sa sleamhnán – bí cinnte go bhfuil tú i modh an láithreora)

Tabhair faoi deara: Cuir dóthain ama i leataobh don ghníomhaíocht seo. Rachaidh Comhaontú Spáis Chróga láidir chun sochair duitse agus do na scoláirí agus sibh ag dul i ngleic leis na haonaid seo.

Anois, ós rud é go bhfuil tuiscint níos fearr againn ar ábhar na n-aonad seo, glacaimis roinnt ama chun teacht ar réiteach maidir le conas a bheidh an rang ag feidhmiú.

Ar chuala aon duine trácht ar 'spás cróga' cheana?

Má chuala, iarr ar na scoláirí an téarma a mhíniú.

Roinn an rang ina mbeirteanna.

Cad a ritheann libh nuair a chloiseann sibh an téarma 'spás cróga'? Breacaigí síos é seo sa dronuilleog. Téigí ag obair le beirt eile, agus cuirigí bhur gcuid oibre i gcomparáid lena chéile.

Bainigí úsáid as bhur gcuid oibre le chéile chun teacht aníos le smaointe maidir leis an gcuma atá ar 'spás cróga' agus conas a airíonn sé. An ionann 'spás cróga' agus 'spás sábháilte'? Conas atá siad difriúil/mar an gcéanna?

Uaireanta glactar leis gurb ionann spásanna sábháilte agus spásanna ina seachnaítear plé a dhéanamh ar thopaicí ar leith – topaicí atá corraitheach, íogair nó conspóideach. Tá spásanna cróga beagáinín difriúil. Tá siad sábháilte sa chaoi is gur cheart go mbeadh gach duine compordach agus sábháilte nuair atá a thuairim á chur in iúl aige, ach tá siad cróga sa chaoi is gur féidir plé a dhéanamh ar cheisteanna corraitheacha, íogaire, nó conspóideacha.

Tá sé cholún (chuid) ann a chruthaíonn spás cróga.

De réir mar a bhreathnaímid ar gach colún, déanaigí plé le bhur bpáirtí maidir le conas a d'fhéadfadh sibhse agus daoine eile sa rang an colún seo a chur i bhfeidhm.

Cliceáil sé huaire chun na sé cholún a chruthaíonn spás cróga a léiriú. Tar éis gach clic, tabhair tuilleadh sonraí faoin gcolún ar leith (féach na nótaí thíos), tabhair am do na beirteanna plé a dhéanamh agus aiseolas a thabhairt. Breac síos freagraí na scoláirí ar an gclár nó ar bhileog mhór pháipéir.

Leochaileacht

Bígí macánta agus ionraic. Ná bíodh faitíos oraibh tuairimí agus mothúchán a chur in iúl do dhaoine eile, agus ráitis sa chéad phearsa, le 'mé' a úsáid agus chun sibh féin a chur in iúl.

Feicfidh sibh go bhfuil roinnt réamhchlaonta againn uilig, agus go bhfuilimid uile claonta ar bhealach éigin. Tá na dearcthaí agus tuairimí seo foghlamtha againn, agus mar sin is féidir droim láimhe a thabhairt dóibh le himeacht aimsire. Glacáigí leis sin fúibh féin agus faoi dhaoine eile.

Dearcadh a ghlacadh

Is féidir le heasaontuithe tarlú, agus daoine a bheith gortaithe, ach tá sé tábhachtach meas a léiriú ar dhearcthaí daoine eile agus cumarsáid a dhéanamh go sibhialta.

Seachnaigí ráitis a thosaíonn le 'ba cheart duit', a thugann breithiúnas ar dhaoine eile. Mura n-aontaíonn sibh leis an méid a deir duine eile, cuirigí in iúl go soiléir go bhfuil sibh ag ceistiú an mhéid a dúirt siad, seachas an duine féin.

Má mholann na scoláirí glacadh le 'nach bhfuiltear ar aon intinn' nó rud éigin cosúil leis, déan iarracht iad a chur ag smaoineamh go bhféadfaí stop a chur leis an bplé/leis an bhfoghlaim dá bharr seo, agus mol ina áit sin gur cheart dóibh iarracht a dhéanamh tuiscint a fháil ar fhoinsí na ndearcthaí difriúla agus a bheith múinte lena chéile in ainneoin an easaontais/na coimhlinte.

Má luann na scoláirí go bhfuil gá le 'meas', iarr samplaí maidir le conas a bhféadfaí dearcadh duine eile a cheistiú go láidir agus meas a léiriú ag an am céanna.

Glacadh leis an bhfaitíos

Ná bíodh freagairt dhiúltach agaibh ar smaointe ná ar dhearcthaí atá nua nó difriúil. Cuirigí ceisteanna go measúil, ach ná ligigí don fhaitíos an rud mícheart a rá, bac a chur oraibh an cheist féin a chur. Is féidir linn aireachtáil míshocair, míchompordach, nó scanraithe, de bharr roinnt smaointe nó plé. Má tharlaíonn sé sin, déanaigí iarracht cuimhneamh gur cuid riachtanach den fhoghlaim iad na mothúcháin sin agus déanaigí iarracht tuiscint a fháil ar an bhfáth a mothaíonn sibh mar sin.

Smaointeoireacht chriticiúil

Glacáigí am le machnamh a dhéanamh. Bígí fiosrach agus leathanaigeanta – cuirigí ceisteanna chun tuiscint a fháil ar rud agus rudaí a shoiléiriú. Déanaigí fianaise a anailísiú agus a mheas. Déanaigí ceangal idir píosaí éagsúla eolais. Bígí cruthaitheach in bhur gcuid smaointeoireachta agus maidir le haon réitigh a mholann sibh.

An méid atá ar intinn againn

Cuirigí ceist oraibh féin an gcuirfear leis an gcomhrá ar bhealach dearfach má roinneann sibh bhur gcuid smaointe. Admhaigí an méid atá ar intinn agaibh – seachnaigí a bheith cosantach má ghortaíonn bhur bhfocail/ngníomhartha daoine eile. Déanaigí machnamh ar an méid a bhí ar intinn agaibh –

Cad a spreag sibh chun labhairt, freagra a thabhairt, gníomhú, ar bhealach ar leith? Glacáigí leis an méid atá ar intinn agaibh agus glacáigí freagracht as an éifeacht. Déanaigí iarracht dea-rúin na ndaoine a fheiceáil sula n-éiríonn sibh feargach, ach ná bíodh faitíos oraibh réamhchlaonadh/ciaonadh a cheistiú go díreach agus ar bhealach tairbheach. Déanaigí iarracht cuimhneamh nach ionsaithe pearsanta iad dúshláin thairbheacha a chuirtear roimh cheisteanna ar leith.

Má mholann scoláire 'gan glacadh go pearsanta leis' nó rud éigin cosúil leis sin, iarr orthu cuimhneamh ar 'an méid atá ar intinn agaibh a admháil'.

Bímis i láthair

Glacáigí páirt agus labhraigí amach. Má airíonn sibh go bhfuil sibh ag glacadh an iomarca spáis, seasaigí siar agus tugaigí deis do dhaoine eile labhairt (glac spás, fág spás). Bígí ionchuimsitheach i leith gach duine sa spás.

Má mholann scoláire rud ar bith faoin gceart cinneadh a dhéanamh thú féin, maidir le cé chomh rannpháirtíoch is ba mhaith leat a bheith, iarr air cuimhneamh air seo a leathnú amach, chun rud éigin a chur san áireamh maidir leis an ngá a bheith feasach ar do spreagthaí do leibhéil rannpháirtíochta.

Bain úsáid as aiseolas na scoláirí chun Comhaontú Spáis Chróga a chruthú.

Déan seiceáil dheireanach, chun a chinntiú go bhfuil mír amháin ar a laghad bainteach le gach ceann de na 6 cholún leagtha amach thuas, sa Chomhaontú Spáis Chróga.

Tabhair faoi deara: Bíodh an Comhaontú seo ar taispeáint in áit fheiceálach sa seomra ranga.

Foinse

Arao. B. & Clemens, C. 'From Safe Spaces to Brave Spaces: A new way to frame dialogue around diversity and social justice' in Lisa Landreman. eag. 2013. *The art of effective facilitation: Reflections from social justice educators*. Stylus publishing.

Má chuireann aon rud a thagann chun cinn san aonad seo isteach ort, agus má theastaíonn tacaíocht uait, tar chugam tar éis an ranga, labhair le cara nó duine fásta a bhfuil muinín agat astu, agus/nó téigh i dteagmháil le:

Adoption Rights Alliance: www.facebook.com/AdoptionRightsAllianceIreland/

Barnardos Origins, Post Adoption and Bereavement Services: www.barnardos.ie

Na Samáirigh: www.samaritans.org
Guthán: 116 123

Childline: www.childline.ie
Guthán: 1800 66 66 66

Jigsaw: www.jigsaw.ie

Nótaí an Mhúinteora

Seans go gcuirfidh an t-ábhar a bheidh á chlúdach againn sna haonaid seo isteach ar roinnt agaibh. Is freagairt nádúrtha, shothuigthe é sin ar an méid a dtugann marthanóirí 'ré dhorcha' inár stair náisiúnta air.

Má chuireann aon rud a thagann chun cinn sna haonaid seo isteach ort go pearsanta, tar chugam tar éis an ranga, labhair le cara nó duine fásta a bhfuil muinín agat astu, agus/nó téigh i dteagmháil le ceann de na seirbhísí tacaíochta seachtracha atá ar an liosta ar an sleamhnán.

Nótaí an Mhúinteora (tá beochan sa sleamhnán – bí cinnte go bhfuil tú i modh an láithreora)

Caithimis súil níos géire ar na trí chineál institiúidí – scoileanna saothair, Neachtlanna Maigdiléanacha agus Árais Máithreacha agus Naíonán.

Cliceáil chun sonraí a thaispeáint maidir leis na scoileanna saothair

Iarr ar scoláirí atá toilteanach na sonraí faoi na scoileanna saothair a léamh amach.

Cad a tharraingíonn bhur n-aird sna sonraí seo?

Ag brath ar an rang, níor mhór duit a insint dóibh:

- níor 'dhílleachtaí' ná 'pháistí tréigthe' iad formhór na bpáistí i scoileanna saothair na hÉireann. Tógadh ó chúram a dtuismitheora/a dtuismitheoirí iad de bharr 'Caomhnóireacht mhíchuí', más fíor, mar a shainmhínítear in Acht na Leanaí 1908 agus Airteagal 42.5 i mbunreacht 1937 (féach Aonad 1, Sleamhnán 8).
- ba é an Tuairisc ar Chórais na Scoileanna Ceartúcháin agus Scoileanna Saothair (1970) a bhí mar thoradh ar fhiosrúchán a rinne coiste idir 1967–1970, a raibh an Breitheamh Cúirte Dúiche Eileen Kennedy i gceannas air, agus is dá bharr sin a dtugtar Tuairisc Kennedy air chomh maith. Cé gur iarradh ar an gcoiste seo breathnú ar scoileanna ceartúcháin agus saothair amháin ar dtús, cuireadh lena bhfiosrúcháin níos déanaí chun breathnú ar pháistí faoi chúram. Mhol Tuairisc Kennedy deireadh a chur le "córas institiúideach an chúraim chónaithigh".

Cliceáil chun sonraí a thaispeáint faoi na Neachtlanna Maigdiléanacha

Iarr ar scoláirí atá toilteanach na sonraí faoi na Neachtlanna Maigdiléanacha a léamh amach.

Cad a tharraingíonn bhur n-aird sna sonraí seo?

Ag brath ar an rang, b'fhéidir gur mhaith leat a chur i gcuimhne dóibh gur Tuarascáil McAleese a bhí mar thoradh ar fhiosrúchán Rialtas na hÉireann maidir le baint an stáit leis na Neachtlanna Maigdiléanacha. Ba é tátal na tuarascála gur thacaigh an stát leis na neachtlanna, agus gur theip orthu na hinstitiúidí seo a iniúchadh agus a rialú go cuí.

Cliceáil chun sonraí a thaispeáint faoi na hÁrais Máithreacha agus Naíonán

Iarr ar scoláirí atá toilteanach na sonraí faoi na hártais Máithreacha agus Naíonán a léamh amach.

Cad a tharraingíonn bhur n-aird sna sonraí seo?

Cheap an rialtas an Coimisiún Imscrúdúcháin maidir le hÁrais Máithreacha agus Naíonán i mí Feabhra 2015 chun breathnú ar an méid a tharla do mhná agus do pháistí in árais Máithreacha agus Naíonán agus i dtithe Contae le linn na tréimhse 1922 go 1998. Ba chineál institiúide eile iad tithe Contae. Ba do réimse leathan daoine iad, daoine bochta agus an lucht oibre go príomha, agus ba mhinic mná neamhphósta agus a bpáistí a bhí i gceist.

Cén fáth a dtugtar 'aitireacht an tsrianta' ar an ngrafaic seo dar libh? Cén bhaint a bheadh ag an téarma seo le scoileanna saothair, Neachtlanna Maigdiléanacha agus árais Máithreacha agus Naíonán?

Is éard atá i gceist leis an téarma 'aitireacht an tsrianta' (struchtúir chun rudaí a mheastar a bheith díobhálach a choinneáil faoi smacht), ná líonra idirspleách na n-institiúidí, mar shampla scoileanna saothair, Neachtlanna Maigdiléanacha agus árais Máithreacha agus Naíonán, a raibh sé mar chuspóir acu daoine a chur i bhfolach, daoine a bhí ar bhóthar sa saol nárbh é an gnáthbhóthar é, nó a bhí do-ghlactha, de réir mhoráltacht agus chreidimh na ré sin.

Cliceáil chun tagairtí a thaispeáint do chórais an lóistín agus an uchtaithe

Baineann gluaiseacht an duine isteach agus amach as institiúidí difriúla le coincheap ailtireacht an tsrianta, chomh maith le ó na h-institiúidí isteach sa tsochaí tríd an scéim lóistín (córas altramaí an ama) agus uchtú.

Cliceáil chun tagairtí a thaispeáint do na gnéithe tábhachtacha deireanacha a bhaineann le hailtireacht an tsrianta

Bhí tionchar ag an gcaidreamh idir an Eaglais Chaitliceach agus Stát na hÉireann (rialtas) ar ailtireacht an tsrianta. Ba é an caidreamh sin, a raibh creideamh agus dearcthaí sochaíocha an ama mar bhonn faoi, ba chúis leis na dlíthe a ritheadh chun na h-institiúidí seo a bhunú, an ciste poiblí a úsáid chun maoiniú a chur ar fáil dóibh, agus a bheith ar an bhfód ar feadh tréimhsí fada ama. Léirigh na dlíthe seo tuairimí an ama maidir le cad is teaghlach 'ceart' ann, agus tuairimí faoin méid a bhí inghlactha agus measúil maidir le bochtaineacht agus aicme, coireacht, oideachas, míchumas, eitneacht, cine agus reiligiún.

Tá gach rud ar an sleamhnán seo, agus gach rud a tharla sna háiteanna seo, mar chuid den chóras céanna, mar chuid den scéal céanna.

Foinsí

Chapter 2: Institutions, [Report of the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes](#)

Finnegan, F. 2004. *Do Penance Or Perish: Magdalen Asylums in Ireland*. Oxford University Press.

[Reformatory and Industrial Schools Systems \(Kennedy\) Report](#)

[Report of the Inter-Departmental Committee to establish the facts of State involvement with the Magdalen Laundries](#)

Smith, J.M. 2007. *Ireland's Magdalen Laundries and the Nation's Architecture of Containment*. Ollscoil Notre Dame, Southbend. lgh xii–xx.

Gníomhaíocht 3: Ailtireacht an tsrianta

Is mise Mary Harney. Tá mé bródúil gur iníon mé le Margaret ‘Peggy’ Harney. ... Níl mórán eolais agam faoi shaoil luath mo mháthar seachas go bhfuair a máthair féin bás nuair a bhí sí 12 bhliain d’aois agus gur cuireadh chuig Scoil Saothair San Dominic ansin í, áit ar fhan sí go dtí go raibh sí 16 bliana d’aois. ... Rugadh mise in [áras Máithreacha agus Naíonán] Bessborough in 1949. D’fhan mé féin agus mo mháthair le chéile san Áras Máithreacha agus Naíonán ar fad dhá bhliain go leith. ... Roghnaigh mo mháthair cuid de na tascanna ba neamhoilte a dhéanamh. ... ar nós naipcíní na naíonán a ní ... ionas go bhféadfadh sí teacht isteach le mé a fheiceáil agus mé a phiocadh suas, de bharr nach raibh cead ag na mná dul chuig a bpáistí am ar bith sa lá. Bhí triuch agus brúitíneach orm le linn dom a bheith ann, agus ní raibh mé incháilithe le gáinneáil chuig Meiriceá dá bharr. Ba ghalair theagmhálacha iad sin, agus chun páistí a thabhairt go Meiriceá, níor mhór do na páistí a bheith slán ó ghalair dá sórt. ... Tugadh leathuair an chloig do mo mháthair chun mé a réiteach le tógáil uathí. ... Cuireadh ar altramas [cuireadh amach ar lóistín] mé go neamhdhleathach le lánúin scothaosta... ach rinne siad faillí orm agus is dóigh go raibh droch-chothú orm freisin, agus ghlaigh comharsa ar na húdaráis agus tógadh ó na tuismitheoirí altrama mé in 1954. Tugadh mé chuig an teach cúirte i gCorcaigh, agus ghearr an breitheamh pianbhreith dhá bhliain déag go leith orm i Scoil Saothair an Aoire Mhaith i dTobar Rí an Domhnaigh i gCathair Chorcaí. ... Cheiltí bia orainn dá sáróimis na rialacha. Cheiltí uisce orainn i gcónaí... Bhualtí muid... Ba ansin a d’fhoghlaim mé cén chaoi leis an bhfód a sheasamh. Ní haon mharthanóir mise. Bíodh is go bhfuilim beag, is oibrí tréan mé, a sheasann an fód ar mhaithe le cothrom na Féinne.

Mary Harney – Fianaise in O'Donnell, K., O'Rourke, M. agus Smith, J. 2022. *Redress: Ireland's Institutions and Transitional Justice*. UCD Press: Baile Átha Cliath. lgh 3-5; Mary Harney, ráiteas finné CLANN.

Nótaí an Mhúinteora

Iarr ar scoláirí atá toilteanach an sliocht as fianaise Mary Harney a léamh amach, bean a rugadh in áras Máithreacha agus Naíonán Bessborough, i gCorcaigh.

An dtugann sibh rud ar bith faoi deara faoi na focail a úsáideann Mary nuair a labhraíonn sí faoina taithí ar ‘ailtireacht an tsrianta’? Focail ar nós ‘gáinneáil’, ‘curtha ar altramas go mídhleathach’, ‘oibrí a sheasann an fód ar son an cheartais’. Cad atá le tuiscint ó na focail sin faoi dhearcadh Mary agus a freagairt ar a heispéiris?

Dá bhféadfadh sibh ceist amháin a chur ar Mary Harney faoina heispéiris, cén cheist é sin?

Bainigí úsáid as fianaise Mary chun sceitse a tharraingt go sciobtha nó meabhairmhapa a chruthú chun a turas a léiriú trí ‘ailtireacht an tsrianta’, agus a taithí air, in Éirinn an fhichiú haois.

[Ba cheart go léireodh freagraí na scoláirí go raibh máthair Mary, Margaret Harney, i Scoil Saothair San Doiminic, agus gur tógadh isteach in áras Máithreacha agus Naíonán Bessborough í, áit a rugadh Mary. Sheachain Mary an t-uchtú go Meiriceá agus cuireadh ar lóistín í (ar altramas) chuig seanlánúin, sular seoladh chuig Scoil Saothair an Aoire Mhaith i gCorcaigh í].

Tá eispéiris idirghlúine ar ailtireacht an tsrianta le feiceáil i mórán cuntas ó mharthanóirí. Mar shampla, cuireadh Mary agus a máthair, Margaret Harney, chuig scoil saothair.

Dírítear sna haonaid seo ar na hártais Máithreacha agus Naíonán, ach ní mór cuimhneamh nach raibh sna hártais Máithreacha agus Naíonán ach cineál amháin institiúide in Éirinn san fhichiú haois, a raibh ann díreach ar mhaithe le srian nó smacht a choinneáil ar an mbealach ar mhair daoine.

Gníomhaíocht 4: Ar feadh roinnt mhaith den 20ú haois...

An teaghlach, mná agus páistí i mbunreacht 1937 (Bunreacht na hÉireann)

Airteagal 41

- 1.1 – Admhaíonn an Stát gurb é an **Teaghlach is buíon-aonad príomha bunaidh don chomhdhaonnacht de réir nádúir**, agus **gur foras morálta é** ag a bhfuil cearta doshannta dochloíte is ársa agus is airde ná aon reacht daonna.
- 1.2 – Ós é an Teaghlach is **fotha riachtanach don ord chomhdhaonnach** agus ós éigeantach é do leas an Náisiúin agus an Stáit, ráthaíonn an Stát comhshuíomh agus údarás an Teaghlaigh a chaomhnú.
- 2.1 – Go sonrach, admhaíonn an Stát **go dtugann an bhean don Stát, trína saol sa teaghlach, cúnamh nach bhféadfaí leas an phobail a ghnóthú dá éagmais.**
- 2.2 – Uime sin, **féachfaidh an Stát lena chur in áiríthe nach mbeidh ar mháithreacha clainne, de dheasca uireasa, dul le saothar agus faillí a thabhairt dá chionn sin ina ndualgais sa teaghlach.**

Airteagal 42

- 5 – I gcásanna neamhchoiteanna nuair a tharlaíonn, **ar chúiseanna corpartha nó ar chúiseanna morálta, nach ndéanadh na tuistí a ndualgais dá gclainn, ní foláir don Stát, ós é an Stát caomhnóir leasa an phobail, iarracht a dhéanamh le beart oiriúnach chun ionad na dtuistí a ghlacadh**, ag féachaint go cuí i gcónaí, áfach, do chearta nádúrtha dochloíte an linbh.

Nótaí an Mhúinteora (tá beochan sa sleamhnán – déan cinnte go bhfuil tú i modh an láithreora)

Ba bhliain an-tábhachtach é 1937 do chóras dlí na hÉireann, toisc gur foilsíodh Bunreacht na hÉireann an bhliain sin. Leagadh bunchearta shaoránaigh na hÉireann amach i mBunreacht na hÉireann. Ní féidir leis an rialtas dlí a rith mura dtagann sé leis an mbunreacht. Tá an bunreacht roinnte ina Airteagail, nó rialacha/pointí tábhachtacha, cosúil leis an dá Airteagal ar an sleamhnán.

Iarr ar scoláirí atá toilteanach an téacs (na pointí urchair) d'Airteagail 41 agus 42 i mBunreacht na hÉireann (1937) a léamh amach.

Tar éis gach pointe urchair, iarr ar scoláirí atá toilteanach an téacs a athrá ina bhfocail féin.

Ag brath ar an rang, níor mhór duit cuid den téarmaíocht in Airteagal 41.2.1 agus 41.2.2 a mhíniú do na scoláirí. De réir mar a dhéanann do rang dul chun cinn trí na haonaid, d'fhéadfá iad a spreagadh chun cuimhneamh ar chur i bhfeidhm Airteagal 41.2.1 ar eispéiris na mban sna hárais Máithreacha agus Naíonán.

Déan éascaíocht ar phlé ranga uile, bunaithe ar na ceisteanna spreagtha seo a leanas:

- Cén tuairim a bhí i mbunreacht 1937 i leith an teaghlaigh/na mban/na bpáistí?
- Cad a deir Airteagail 41 agus 42 linn faoi na dearcthaí i leith na hinscne agus an chomhionannais in 1937?
- Cén tionchar a d'fhéadfadh a bheith aige sin ar shaol na ngnáthdhaoine, dar libh?

Is féidir an bunreacht a athrú, le cead na ndaoine. Is le reifreann a dhéantar é sin (vóta é an reifreann ar athruithe molta ar an mbunreacht). Diúltaíodh do reifreann ar an 8 Márta 2024 a mhol gur cheart Airteagail 41.2.1 and 41.2.2 a ionadú agus an fhocláíocht in Airteagal 41.1.1, a leasú.

Tascanna féideartha don obair baile:

Bíodh tionchar ag Airteagail 41 agus 42 (ar an sleamhnán) oraibh chun clúdach tosaigh a chruthú (tarraingthe de láimh nó ag baint úsáid as teicneolaíocht dhigiteach) do bhunreacht 1937.

nó

Déanaigí taighde ar leasú amháin a rinneadh ar an mbunreacht ó 1937 a bhaineann leis an teaghlach, mná nó páistí. Scríobhaigí alt gearr ag déanamh achoimre ar bhur dtorthaí.

[féach [Leabhar Rechtanna na hÉireann](#)]

Foinsí

Amharclann na Mainistreach agus Coláiste Pobail Lorcáin. 2021. [Home: Part 1](#) (pacáiste agus sleamhnáin an mhúinteora).

Biggins, T., Howard, J, McDonagh, H. O'Reilly, E. & Shen, S. 2021. 'Guidebook for Teachers: Ireland's Dark History', Ionad na hÉireann do Chearta an Duine, Ollscoil na Gaillimhe.

Faisnéis do Shaoránaigh. [Bunreacht na hÉireann](#)

Ryan, S. & Tynan, M-E. Laying down the Law (acmhainn neamhfhoilsithe do OSSP na Sraithe Sóisearaí).

Smyth, J. 'The Hidden Ireland', (cur i láthair neamhfhoilsithe ón gcúrsa 'Outcast Ireland' i gColáiste Bhostúin).

Gníomhaíocht 4: Ar feadh roinnt mhaith den 20ú haois...

- Leibhéil thar a bheith ard de chleachtadh reiligiúnach – freastal ar aifreann, oilithreachtaí, deabhóidí agus misin
- Béim ar an ngá le hidéil arda agus suáilce mhorálta, go háirithe i gcás mná óga
- Measadh gur peaca caidreamh collaí roimh phósadh agus adhaltranas
- Ní raibh aon oideachas gnéis ann, agus bhí formhór na scoileanna faoi smacht na hEaglaise Caitlicí
- Bhí cosc ar bhreithrialú saorga ag an Eaglais Chaitliceach agus bhí sé in aghaidh an dlí
- Bhíothas anuas ar mhná ar saolaíodh páistí dóibh lasmuigh den phósadh (a dtugtaí 'mná tite' nó 'máithreacha neamhphósta' orthu)
- Tugadh breithiúnas ar pháistí a rugadh lasmuigh den phósadh (thugtaí 'neamhdhlisteanach' orthu), as ucht peacaí a máithreacha a iompar
- Glacadh le pionós corpartha
- Bhí colscaradh in aghaidh an dlí
- Cinsireacht (cosc) ar litríocht, go háirithe litríocht a bhain le gnéasacht nó le hatáirgeadh
- Ní fhéadfaí damhsaí a eagrú ach le cead ón gcléir, na Gardaí agus ó na breithiúna
- Bacainní ar mhná a bheith ar dualgas giúiré
- Bhíodh ar mhná éirí as a bpoist nuair a phós siad dá mba rud é go raibh siad ag obair sa Státseirbhís nó sa tSeirbhís Phoiblí
- D'fhéadfadh an rialtas líon na mban a bhí ag obair i dtionscal ar bith a smachtú agus a shrianadh chun difhostaíocht na bhfear a laghdú

Nótaí an Mhúinteora

Roinn an rang i ngrúpaí de cheathrar.

Tabhair na ról seo a leanas do dhuine i ngach grúpa (nó iarr ar na scoláirí iad a roghnú):

Léitheoir – chun an téacs ar an sleamhnán a léamh amach don chuid eile den ghrúpa

Cláraitheoir – chun nótaí a bhreacadh síos de na pointí is tábhachtaí a luaitear

Tuairisceoir – chun achoimre a dhéanamh

Cathaoirleach – chun an grúpa a choinneáil dírithe ar an tasc

Iarr ar gach grúpa plé a dhéanamh ar na ceisteanna seo a leanas:

- *Cad a cheapfadh duine ar comhaois libh a chónaigh in Éirinn san fhichiú haois faoi chúrsaí mar a bhí, dar libh? An aireodh buachaillí agus cailíní difriúil? Cén fáth?*
- *Conas mar a d'aontóidís le cúrsaí mar a bhí?*
- *Conas mar a chuirfidís in éadan nó mar a throidfidís in aghaidh cúrsaí mar a bhí?*
- *Conas atá Éire na linne seo difriúil leis an Éirinn atá le feiceáil ar an sleamhnán?*
- *An gceapann sibh go dtugann cúrsaí mar a bhí in Éirinn san fhichiú haois míniú éigin ar an gcúis a raibh institiúidí cosúil leis na hártais Máithreacha agus Naíonán ann? Mínígí an freagra.*

Eolas breise

Ag brath ar an rang, d'fhéadfá cur leis an eolas ar an sleamhnán trí léargas a thabhairt ar an reachtaíocht ábhartha, mar a leanas:

- Acht Leasuithe an Dlí Choiriúla (1935) – cosc ar fhrithghiniúint
- Acht na Leanbhaí Tabhartha (Orduithe Athairíochta) (1930)
- An tAcht Dlisteanais (1931) – Ar lámh amháin, d'éalail aithreacha neamhphósta (fola) ó fhreagracht tuismitheoirí, ach i dtéarmaí dlí, níor measadh gur tuismitheoirí iad ar chor ar bith. Cuireadh deireadh leis an bhfocal 'neamhdhlisteanach' faoin Acht um Stádas Leanaí (1987). Ba é an Bille Leasa Shóisialaigh (1973) an chéad phíos reachtaíochta a thug an ceart do gach máthair, beag beann ar stádas pósta, liúntas cothaithe agus liúntas leanaí a fháil.

- Acht na Leanaí (1908) – tugann sé aghaidh ar phionós corpartha, nár cuireadh cosc air i scoileanna na hÉireann go dtí 1982 agus i dteaghlaigh go dtí 2015.
- Dianchosc ar Cholscaradh (1925)
- An tAcht um Scrúdóireacht Fhoillseachán (1929)
- An tAcht um Hallaí Rinne Puiblí (1935)

Tasc féideartha don obair baile:

Go tuisceanach, cuirigí ceist ar sheandúine labhairt libh faoina gcuimhní, le tagairt do ghné amháin nó níos mó den saol in Éirinn san fhichiú haois.

Foinsí

Amharclann na Mainistreach agus Coláiste Pobail Lorcáin. 2021. [Home: Part 1](#) (pacáiste agus sleamhnáin an mhúinteora).

Bhreatnach, A. 2021. [Habitually, rankly immoral: State censorship in Ireland after 1930](#). An Chartlann Náisiúnta, sraith léachtaí ar líne – fiseán, 1 uair an chloig 9 nóiméad.

Biggins, T., Howard, J., McDonagh, H. O'Reilly, E. & Shen, S. 2021. 'Guidebook for Teachers: Ireland's Dark History'. Ionad na hÉireann do Chearta an Duine, Ollscoil na Gaillimhe.

Buckley, S-A. [Institutionalisation and Gender: From the Foundling Hospitals to the Mother and Baby Homes](#). in Atwal, J. Breathnach, C. & Buckley, S-A. eagarthóirí 2022. *Gender and History*. Routledge Londain.

Chapter 36: Tuairimí i leith páistí a rugadh do thuismitheoirí neamhphósta, [Report of the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes](#). lgh 29–30.

Earner-Byrne, L. 2007. *Mother and Child: Maternity and Child Welfare in Dublin, 1922–60*. Manchester University Press.

O'Rourke, M., McGettrick, C., Baker, R., Hill, R., et al. CLANN: *Ireland's Unmarried Mothers and their Children: Gathering the Data: Principal Submission to the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes*. Baile Átha Cliath: Justice For Magdalenes Research, Adoption Rights Alliance, Hogan Lovells, 15 Deireadh Fómhair 2018, lch 14.

Gníomhaíocht 4: Ar feadh roinnt mhaith den 20ú haois...

...bhí bean sa pharóiste. Agus ba ise a théadh síos chuig ag sagart dá bhfaigheadh sí aon nuacht... Mar sin, fuair sí amach go raibh mo mháthair ag iompar clainne, ... agus d'inis sí don sagart é... Agus tháinig an sagart chuig an teach ar an bpointe boise. Agus ní haon iontas go raibh a tuismitheoirí neirbhíseach agus bhí faííos orthu roimh an sagart ag teacht. Mar sin, ghlac sé smacht ar gach rud. Dúirt sé ... nach raibh aon fháilte roimpi sa séipéal de bharr gur pheacach í. Agus ... coinníodh laistigh í de bharr gur dhrochthionchar a bheadh inti dá bhfeicfeadh páistí an cheantair í ag iompar páiste. Bhí sé go dona. Agus dúradh léi go raibh áit i dTuaim... agus nuair a bhí sí réidh leis an bpáiste a bhreith go dtabharfaí go Tuaim í agus go dtabharfadh na mná rialta aire di ansin. Ba mhór an náire é dá máthair agus dá hathair ar ndóigh – agus ar ndóigh bhí na comharsana ag béadán fúithi agus mar sin de. B'uafásach an chúlchaint a bhíodh ann. Ar chuma ar bith, ba é a hathair a thug go Tuaim í faoi dheireadh...

Agus rugadh mise ar an 29 Samhain '51...

Tras-scribhinn ar agallamh le P.J. Haverty, "Ollscoil na Gaillimhe", Aitheantas sócmhainne 13756, Aitheantas na dTaifead Cartlainne TOHP, <https://digital.library.universityofgalway.ie/p/ms/asset/13756?lang=ga>

P.J. Haverty lena mháthair Eileen (1976)

Eileen agus P.J. Haverty (1976), Foilsitheoir "Ollscoil na Gaillimhe", Aitheantas sócmhainne 13750, Aitheantas na dTaifead Cartlainne TOHP, <https://digital.library.universityofgalway.ie/p/ms/asset/13750?lang=ga>

Nótaí an Mhúinteora

Níorbh é an t-áras Máithreacha agus Naíonán i dTuaim, Co. na Gaillimhe, an t-aon áras Máithreacha agus Naíonán sa tír. Ón mbliain 2014 i leith, bhí áras Thuama sna meáin go minic mar gheall ar obair an staraí áitiúil, Catherine Corless, bean a fuair amach gur cuireadh go leor de na páistí a fuair bás ann i ndabhadh shéarachais as feidhm ar thalamh an iar-árais.

Iarr ar scoláirí atá toilteanach an fhianaise a thug P.J. Haverty a léamh amach. Thug a mháthair ar an saol é in áras Máithreacha agus Naíonán Thuama.

Cliceáil siar go hAonad 1, Sleamhnán 9 (pointí urchair le creideamh agus moráltacht, luachanna agus gnásanna na sochaí, dlíthe)

Cén ceann de phointí urchair an tsleamhnáin seo a bhfuil baint acu leis an méid atá díreach léite againn faoi Eileen Laverty?

[Freagraí féideartha: na chéad 7 bpointe urchair]

Cliceáil siar go hAonad 1, Sleamhnán 8 (Airteagail 41 agus 42 de Bhunreacht na hÉireann)

Cé acu de na hairteagal i mbunreacht 1937 a bhfuil baint acu leis an méid atá díreach léite againn faoi Eileen Laverty?

[Freagraí féideartha: na chéad 4 phointe urchair]

I gcás Eileen Laverty, ba é an sagart áitiúil a d'eagraigh a cead isteach san áras Máithreacha agus Naíonán. Tá na taifid maidir le conas a tógadh na mná isteach san áras i dTuaim neamhiomlán, ach ón méid atá ann, is cosúil gur mhinic a chuireadh an t-údarás áitiúil sláinte ann iad, nó dochtúir/oifigeach leighis, ach i roinnt cásanna ba bhaill an oird rialta a chur ann iad.

Foinsí

Chapter 15: The Tuam Children's Home, [Report of the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes](#). Ich 20.

Chapter 9: Attitudes, [Report of the Commission of Investigation into Mother and Baby Homes](#). Ich 20.

03/02/2021, [Transcript of interview with P.J. Haverty](#). Bailiúcháin Dhigiteacha Ollscoil na Gaillimhe. Aitheantas sócmhainne 13756, Aitheantas na dTaifead Cartlainne TOHP.

Gníomhaíocht 5: Suí agus Smaoinigh

Fíric nó smaoineamh suntasach amháin

Fíric nó smaoineamh ar ábhar buartha é amháin

Fíric nó smaoineamh suimiúil amháin

Nótaí an Mhúinteora

Glacai gí cúpla nóiméad chun cuimhneamh ar an méid a d'fhoghlaim sibh san aonad seo.

Scríobhaigí síos fíric nó smaoineamh amháin a d'fhoghlaim sibh, fíric nó smaoineamh amháin a chuala sibh a chuaigh i bhfeidhm oraibh, agus fíric nó smaoineamh amháin a chuir isteach oraibh.

Is féidir libh bhur n-ainm a chur ar an leathanach más mian libh, ach más fearr libh gan é sin a dhéanamh, tá sé sin ceart go leor freisin.

Bailigh freagraí an ranga agus léigh ar ball iad chun a fháil amach conas a airíonn na scoláirí faoin ábhar agus cén tuiscint atá acu ar an ábhar a clúdaíodh san aonad seo. Más gá, téigh i dteagmháil le haon scoláire óna mbeadh tacaíocht bhreise ag teastáil roimh an gcéad rang eile, nó, gan scoláire ar leith a aithint, tabhair aghaidh ar aon cheist a thagann chun cinn ag tús an chéad ranga eile.